

AI,
klimatet
och
populism

LINA RAHM
MATHIAS MARTINSSON
JÖRGEN BEHRENTZ

Lina Rahm, Mathias Martinsson & Jörgen Behrendtz menar att frågor rörande om, eller hur, AI kan bidra till nya kunskaper eller lösa föreställda problem i högsta grad är beroende av hur problemet i sig uttrycks och kommuniceras.

Den 22 mars detta år publicerades ännu ett ”öppet brev” om de okontrollerbara och fundamentala risker som (forskning om) artificiell intelligens utsätter mänskligheten för. Brevet publicerades av organisationen Future of Life Institute, och var undertecknat av flera högprofilerade och namnkunniga forskare, affärsledare och författare. De risker som understryks i brevet har visserligen också uttryckts i flera vetenskapliga studier, men är samtidigt inte faror i *nuet*, utan snarare potentiella faror i framtiden. På så vis gör de vad vi kan kalla för *teknopolitiska tankefigurer*, som ger uttryck för de överhängande problem som AI *skulle kunna realisera*, såvida inte någon tar kontroll. Brevet poängterar att AI-utvecklingen inte ska hindras, utan endast pausas tills vi hunnit tänka lite och försäkrat oss om att:

”[p]owerful AI systems should be developed only once we are confident that their effects will be positive and their risks will be manageable.”

Vid en första anblick kan denna uppmaning om att pausa AI-utvecklingen givetvis framstå som klok och ansvarstagande, men det finns också stor anledning till att bli skeptisk när den ekonomiska, politiska och kulturella eliten efterfrågar mer reglering. Det lyfter frågor som: för vem innebär detta en risk egentligen? Vilket är *problemet* som behöver lösas här? Och vem kommer ges, eller ta, kontroll över hur dessa problem *uttrycks* – och därmed också vilka *lösningar* som kommer att framstå som ”nödvändiga”? Med andra ord, vem innehar problemformuleringsprivilegiet, och vem (och vilka problem) kommer hamna i skymundan?

AI-POPULISM

Brevet illustrerar en slags förnuftets primat och vilja till makt över den tekniska utvecklingen, där samhället existerar för att ställa saker till rätta, och baserar sig dessutom på en till-

tro till att vår kunskap (och därmed förmåga att lösa problem) alltid växer linjärt. Vi kan här dra en parallell till 1977 års svenska villkorslag, som sade att inga nya kärnkraftverk får sättas igång innan problemet med slutförvaring är löst. Idag, 2023, är detta problem fortfarande inte löst. 1977 förutsågs dock en kumulativ linjär kunskaps- och tekniktillväxt som skulle se till att problemet med slutförvaring skulle vara löst innan den tekniska livslängden nått sitt slut. Historien visar dock att tillräckligt komplexa system sällan låter sig behärskas fullt ut. Detta beror på att *samhället* också förändras. Den tekniska rationalitet som förutspåtts så linjär och kontrollerbar genererar därför också oförutsedda kaskadeffekter (i det som sociologen **Ulrich Beck** kallat för rationalitetens sammanbrott).

Det öppna brevet kan således beskrivas som en slags populism, där en påstådd omsorg om "folket" (eller i detta fall, hela mänskligheten) ställs mot en teknisk utveckling som (för tillfället) beskrivs som bortom kontroll. Detta samtidigt som samma teknik på lång sikt ses som lösningar på mängder av angelägna problem. Detta opportunistiska tilltal döljer både alternativa problemformuleringar lika väl som de maktrelationer och aktörer som, till att börja med, genererat behovet av denna "teknikpaus" (och som sannolikt kommer att komma till vår räddning med problemets lösningar). Detta kan således läsas som en i högsta grad teknokapitalistisk lösning där en viss elit tar sig friheten att peka ut vilka som behöver "värnas", hur, och från vad. Samtidigt framställs teknisk utveckling i sig som oundviklig och apolitisk. Den överhängande risken med AI, som den formuleras i brevet, är inte implementeringen av AI i samhället, utan snarare den öppna, marknadsstyrda och konkurrensutsatta teknikutvecklingen. Brevet kan således läsas som ett rop efter nationell och internationell reglering för att hindra öppna system och fri konkurrens för att därmed säkerställa att etablerade globala teknikföretag inte tappar mark. Det bör noteras att

vi inte menar att den föreslagna teknikpausen nödvändigtvis är något dåligt. Vår kritik ligger snarare i att den döljer de verkliga och underliggande problemen samt de alternativa lösningarna.

KLIMATPOPULISM

Parallellt med denna utveckling menar geografiprofessorn **Erik Swyngedouw** att vi nu kan se en paradoxal klimatpopulism växa fram. Denna innefattar inte enbart högerpolitiska skeptiker eller uppenbara klimatförnekare, utan kan också förlängas till att inkludera dem som tar den akuta socio-ekologiska situationen på allvar, men som samtidigt (medvetet eller omedvetet) förbiser dess underliggande orsaker eller vilken typ av åtgärder som faktiskt krävs. Tillgången till teknik, kunskap och fakta garanterar inte ett erkännande av de bakomliggande problemen, och därmed inte heller effektiva lösningar eller hållbara omställningsinitiativ.

AI-populism och klimatpopulism kan därmed sägas likna varandra i meningen att de förefaller vilja värna folkets autonomi och skydda den lilla människan från ett elitistiskt maktutövande. Båda dessa varianter av populism kan dessutom ses som exempel på den moderna rationalitetens irrationella utfall. Som sociologen **Roland Paulsen** uttrycker det: "I våra försök att lösa problem förstärker vi ofta den rationalitet som problemet uppstod ur". Vi vill med teknologins hjälp lösa de problem som tekniken bidragit till att skapa. I det engelska uttrycket *technological fix* syns detta dilemma tydligare – ju fler "fixar" vi behöver desto mer beroende blir vi; ett stigberoende (*path dependency*) där vi förlitar oss på en variant av teknisk rationalitet som blivit mer och mer fränkopplad strukturella analyser och effekter.

Idag utgör AI ett särskilt intressant fokus eftersom det är en teknik som ofta gör anspråk på att vara, och kommuniceras som, en universallösning på komplexa sociala problem. Inte oväntat ser vi därmed också en snabb utveckling av artificiell intelligens för miljööändamål i bred mening. Detta innefattar

ar till exempel nya datainsamlings- och bearbetningsmedier. I dess kölvatten uppstår även frågor om hur vetenskap som använder artificiell intelligens och autonoma system kan påverka förståelsen av miljö, hållbarhet och styrning på olika samhällsnivåer. Vi kan således koppla samman de två varianter av populism – AI-populism och klimatpopulism – som vi inledde med att beskriva. AI är en central del i det som **Yuriko Furuhashi** kallar ”klimatmedier” – teknologier som både påverkar och ger förutsättningar för vår förståelse av klimat och miljö, och som i och med det också formar människors beteende. Detta gör att AI blir både en paradox och en synvilla. Paradox i meningen att den av människor skapade AI:n ses kunna bryta ny epistemisk mark där den mänskliga hjärnan tidigare har räckt till; synvilla i meningen att vi konstant befinner oss i en situation där vi *snart* kommer att nå ett genombrott. När sådana tekniska lösningar framställs som neutrala och apolitiska, och det samtidigt hävdas att AI hela tiden kan bli mer självständigt, lärande och självförklarande, måste sådana teknologier studeras för att visa på de politiska förutsättningar, begränsningar och effekter de alltid bär med sig.

Vi menar att de sätt på vilka AI kan bidra till nya kunskaper eller lösa föreställda problem till stor del beror på *hur problemet i sig uttrycks och kommuniceras*. Problemformuleringar kan alltså ses som sätt för olika intressenter att förhandla och framställa *vissa* aspekter som problematiska, och därigenom också framställa och förorda en *viss* lösning.

SIDOEFFEKTERNAS TIDSÅLDER

I sin analys av globala klimatrisker menar Ulrich Beck att vårt fokus på innovativa tekniska lösningar har lett till att vi lever i en ”tidsålder präglad av sidoeffekter”. I vår ambition att möta klimatförändringarna lyfter vi gärna upp hur modernisering och teknisk utveckling distribuerar olika fördelar till oss alla, men Beck menar att detta alltid åtföljs av en ofta förbisedd fördelning av risker och

sidoeffekter. Trots detta är Beck optimistisk och menar att situationen ger oss en möjlighet att ägna mer uppmärksamhet åt riskerna och utveckla nya normer, marknader, teknologier, förståelser för globaliseringens effekter, och nya internationella organisationer för att hantera dessa risker. Denna utveckling vilar förstås på meningsskapande processer där problem och lösningar är centrala.

Även om AI kan framstå, eller framställas, som en neutral teknik i flera avseenden – till exempel som lösning på ett problem – så är detta naturligtvis en chimär. Det finns alltså anledning att studera dess djupare ideologiska förutsättningar och effekter. De digitala medieteknologierna (inklusive AI) använder under sina livscyklar upp både naturresurser och mänskliga resurser på ett fullständigt ohållbart sätt som därmed bidrar till vår nuvarande klimatkris.

Det finns givetvis fler forskare som ger en mer djupgående och strukturell förklaring till dagens miljöproblem. Medieprofessorn **Sean Cubitt** menar att vi bör utveckla en ”eko-politisk estetik” (en ambition att återta mediernas funktion som kommunikativa, snarare än kompetitiva och kapitalgenererande, tekniker) som kan motverka alla de felsteg som tagits av politiska och kapitalistiska eliter. **Jonathan Crary**, professor i modern konst, sätter det ”internetindustriella komplexet” (med vilket han avser den generella och växande del av marknaden som på något sätt använder sig av internet i sina produkter) i centrum för en epok som kännetecknas av ekocid, massfattigdom, maktlöshet, och individualism. Swyngedouw diskuterar hur en kombination av teknikledd utveckling och klimatpopulism helt ignorerar de underliggande social-ekologiska relationer som egentligen utgör problemet. Datorforskaren **Dan McQuillan** går än längre i sin kritik och menar att AI orsakar sociala splittringar som begränsar människors livsbetingelser, och till och med utgör fascistiska lösningar på sociala problem. Bäst sammanfattas kanske situationen ändå av miljöforskarna och aktivis-

terna **Wes Jackson** och **Robert Jensen** som menar att ”*Homo technologicus* nu försöker lösa de problem som *Homo colossus* skapat, men utan att erkänna att fröet till förstörelsen planterades av *Homo hierarchicus*” (vår översättning).

VI LEVER DET VI PRATAR OM

Vad vi ser är alltså hur dessa påstått neutrala teknologiska ”fixar” återkommande blir till exempel på ohållbar energianvändning, kolonial avfallshantering och hyperkapitalism, och därmed sällan en verklig del av lösningen. Snarare är de så invävda i den kapitalistiska modellen att de oftare bidrar till problemet. De visar därmed på ett förhållande mellan vår materiella verklighet och bieffekter som alltför ofta förbises. Vi lever i en tid där politiska tankefigurer om AI och miljöförändringar genererar problemformuleringar där ännu bättre teknik alltid blir lösningen och vägen framåt.

Vänder vi blicken åt mer strukturella problem står det dock ganska klart att vi behöver mer än teknik för att kunna bekämpa de miljöproblem vi står inför. När resurser har koncentrerats till ett fåtal företag som har stor makt över att formulera de problem

den tekniska utvecklingen och tillämpningen skall lösa, framstår brevet om att pausa AI-utvecklingen som något som varken är så eftertänksamt eller omtänksamt som det först verkar. Snarare så är det ett sätt att kontrollera och bibehålla rådande teknopolitiska tankefigurer och problematiseringar inom ramen för en viss ideologi för att också kunna kontrollera de nödvändiga lösningarna. I ett vidare perspektiv blir denna kritik dock bara ett steg på vägen till ett mer övergripande ifrågasättande av vad som kan avses med rationalitet i samhället. Den ständiga rädslan för det obegripliga eller okontrollerbara leder till föreställningen av att vi, givet mer teknik eller kunskap, de facto skulle kunna styra naturen dit vi önskar. Det som först ter sig som en enkel och klar lösning blir vid djupare eftertanke mycket mindre klart och enkelt. Vårt samhälle förefaller ha en så stark tilltro till ändamålsrationaliteten att vi ställer oss i kö för att åtgärda ännu en potentiell bieffekt när ropen på ett AI-moratorium ekar mellan fasaderna. I den meningen har vi måhända gått vilse i den förvrängning som **Georg Henrik von Wright** tycker sig skönja i det sätt på vilket vår civilisation nyttjar förnuftet.

LITTERATUR

- Beck, U. (2015). Emancipatory Catastrophism: What does it mean to climate change and risk society? *Current sociology*, 63(1), 75–88.
- Crary, J. (2022). *Scorched Earth. Beyond the digital age to a post-capitalist world*. Verso Books.
- Cubitt, S. (2016). *Finite Media. Environmental implications of digital technologies*. Duke University Press.
- Furuhata, Y. (2022). *Climatic Media. Transpacific Experiments in Atmospheric Control*. Duke University Press.
- Future of Life Institute (2023). *Pause Giant AI Experiments. An Open Letter*. Hittas via: <https://futureoflife.org/open-letter/pause-giant-ai-experiments/>
- Jackson, W., & Jensen, R. (2022). *An Inconvenient Apocalypse. Environmental Collapse, Climate Crisis, and the Fate of Humanity*. University of Notre Dame Press.
- McQuillan, D. (2022). *Resisting AI: an anti-fascist approach to artificial intelligence*. Policy Press.
- Paulsen, R. (2020). *Tänk om. En studie i oro*. Bonnier.
- Swyngedouw, E. (2022). *The unbearable lightness of climate populism*. *Environmental Politics*, 31(5), 904–925.